

FRANSUZ TILIDA VERGUL BELGISINING FONOGRAFIK USLUBIY VOSITALARDA IFODALANISHI

Islomov Dilshod Shomurodovich

BuxDU doktoranti (DSc)

d.s.islomov@buxdu.uz

<https://orcid.org/0000-0001-8793-8031>

<https://buxdu.academia.edu/DilshodIslomov/>

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada fonografik uslubiy vositalarning tinish belgilari orqali ifodalanishi, rivoji, shakllanishi, o'rganilishi, olimlar tomonidan bildirilgan ilmiy-nazariy qarashlar o'rganildi va ularga munosabat bildirildi. Fransuz tili doirasida tinish belgilarning tomonlari ko'rsatib o'tildi. Shu bilan birga tinish belgilarning uslubiy, leksik-semantik xususiyatlari misollar asosida tahlil qilindi.*

***Kalit so'zlar:** Punktatsiya, grafika, orfografiya, emotsional-ekspressiv xususiyatlar, tinish belgilar, defis, uslub, tahlil, zamonaviy yondashuv, fonetika.*

Hozirgi kunda dunyo olimlari tomonidan tilshunoslikda olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlar alohida ahamiyatga egaligi bilan ajralib turadi. Xususan, bir til doirasida grafika, fonetika, stilistika kabi bo'limlarning psixik holatlar, emotsional-ekspressiv xususiyatlar bilan bog'liqligi og'zaki va yozma nutq diskurslarida lingvistik shartlanishlari olimlar tomonidan yetarlicha o'rganilgan. Mazkur tadqiqotlarning amalda tadbiq etilishi, o'rganilishi, boshqa fanlar bilan bog'lanishidagi yangi qirralarni ochib berishiga imkon beradi. Ayniqsa, og'zaki va yozma nutqda grafostilistik vositalarning tildagi ekspressiv vazifalarni ifodalab kelishi mumkinligini aytish mumkin. Tinish va diakritik belgilar, shrift, abzas, qo'shtirnoq, bo'sh joy, so'zlarni kursiv bilan yozish kabilar grafostilistik vositalarning asosini tashkil etadi deyish mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Dunyo tilshunosligida turli tizimli tillar – ingliz, nemis, ispan, italyan, rus, qolaversa, fransuz va o‘zbek tillarida fonografik uslubiy vositalarning tinish belgilarida ifodalanishi, fonostilistik birliklarning diskursiv-pragmatik tamoyillari kabi masalalar tadqiqi borasida jahon hamda o‘zbek tilshunos olimlarining o‘rni benihoya katta. Bu yo‘nalishda I.V.Arnold, M.Grammon, A.Meye, S.Bullon, T.A.Znamenskaya, A.Mexrabian, P.E.Passi, A.Shleyxer, I.A. Boduen-de Kurtene, V.K.Kashkina, R.O.Yakobson, M.Xalle, G.Fant, L.V.Sherba, Sh.Balli, V.Ya.Zveginsev, N.S.Trubetskoy, N.M.Shanskiy, L.V.Bondarko, L.R.Zinder, M.N.Kojina, R.I.Avanesov, M.V.Panovlarning tadqiqotlari alohida e‘tiborga molikdir.

Rus tilshunos olimi A.P.Chexov 1888-yil 13- fevralda N.A.Xlopkovga yozgan xatida tinish belgilarini “yozma nutqni o‘qish notalari” deb atab, mohiyatan musiqiy notalariga o‘xshatganligidan ularning tilshunoslikdagi ahamiyati o‘zgacha ekanligini ko‘rish mumkin.

Bundan tashqari fransuz tarixchisi, tanqidchi va siyosatchi Fransua Pyer Gizo Genriettega yozgan ushbu maktubida uning asarlarida tinish belgilarining yo‘qligidan xavotirda ekanligini alohida ta’kidlab o‘tgan. U fikrni ifodalashda, pauza va nuanslarni belgilashda tinish belgilarining ahamiyati juda muhim ekanligini ta’kidlab, grafostilistik vositalarning tilshunoslikda tushurib qoldirilishi biror bir matnni o‘qishda aldamchi bir xillikka olib kelishiga alohida urg‘u berib o‘tadi.

Rus olimasi N.S.Valginaning “ Tinish belgilarni o‘rganish mumkin emas, balki ularni qo‘llashni o‘rganish kerak” deb bildirgan fikri tilshunoslikda bo‘layotgan yangi yondashuvli taqiqotlar tinish belgilarining vazifalarini kengaytirib borayotganiga bir ishora desak maqsadga muvofiq bo‘ladi. Olimaning bu fikrini yuqroda keltirib o‘tgan misollarga kengroq ta’rif ekanligi bilan ham alohida ahamiyatga ega.

Fransuz tilida esa quyidagi jadvalda keltirilgan eng asosiy tinish belgilarni misol tariqasida keltirish mumkin.

Vergul belgisi (,)

Har xil konstruksiyali ikkita taklifni birlashtirganda yoki bu takliflardan birida allaqachon “va” bog‘lovchisi bo‘lsa, mazkur bog‘lovchidan oldin vergul belgisi qo‘yiladi.

Masalan:

Il avait prévu la faillite, et les événements lui ont donné raison.

Bugun muzeyga boramiz, va albatta, hisobot uchun rasmga tushamiz.

Yolg‘iz borishga, ochig‘ini aytsam, yuragim dov bermadi

Apostrof yoki appozitsiyadagi so‘zlarni, kesilgan gaplarni, izohli elementlarni, tushuntirish qiymatiga tegishli bo‘laklarni va boshqalarni ajratib turadi.

Masalan:

— *La meilleure chose au Canada est, selon moi, la diversité de ses groupes ethniques.*

— « *C’est merveilleux* », s’exclama-t-il, « *c’est la solution à tous nos problèmes !* »

— « *Vous êtes, néanmoins, bienvenus.* »

Takrorlangan so‘zni almashtiradi va ellipsni belgilaydi.

Georges étudie la littérature; Simon, la linguistique.

Nuqtali virgule (;)

Bir xil xususiyatdagi gaplarni yoki vergul bilan bo‘lingan gap bo‘laklarini ajratadi.

Xulosa sifatida shuni alohida aytilish mumkinki, grafostilistik vositalar - muayyan bir tilda yozma nutqni to‘g‘ri, ifodali, mantiqli bayon qilishda, uni ixchamlashda, yozma nutq qismlarining o‘zaro mantiqiy grammatik munosabatlarini ko‘rsatish uchun xizmat qiladigan, intonatsiyalarni ko‘rsatish, matnga ritm berish, uni tuzish, so‘zlarda emotsional-ekspressiv xususiyatlarni ko‘rsatish va darajasini aniqlash, unga konnotativ, dennotativ mazmun ham beradigan hamda tinglovchi ruhiy holatiga psixologik ta’sir etishda asosiy ahamiyatga egadir. Shu bilan birga, lingvistik vositalar biror bir til uchun yozma nutqni idrok etish, anglash, tahlil qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Графема» термини фанга И.А.Бодуэн де Куртенэ томонидан киритилган.

2. Куртенэ И.А. Об отношении русского письма к русскому языку.-

- СПб., 1912,-С. 27.
3. Islomov D. S. The articulation of sounds in french. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10 (10) [Электронный ресурс].
 - 4 .Islomov D. SECTION: CULTURAL SCIENCE //MODERN SCIENTIFIC RESEARCH. – 2019. – С. 21.
 5. Islomov D. S. The Definition of The Concepts of «Phoneme» and «Phonostylistics». Middle European Scientific Bulletin, 9 [Электронный ресурс].
 6. Islomov D. S. SIMILARITY ASPECTS OF UZBEK AND FRENCH PHONETICS //International Multidisciplinary Journal for Research & Development. – 2023. – Т. 10. – №. 10.
 7. Shomurodovich I. D. THE EMERGENCE OF PSYCHOLINGUISTICS, THE SCIENTISTS'SCIENTIFIC-THEORETICAL VIEWS AND ITS CONNECTION WITH OTHER SCIENCES //JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN. – 2023. – Т. 6. – №. 5. – С. 213-218.
 8. Shomurodovich I. D. À PROPOS DU TERME PHONOPSYCHOLOGIE //Conferencea. – 2023. – С. 45-47.
 9. Shomurodovich I. D. LE ROLE DE L'EMOTION EN PHONOPSYCHOLOGIE //Conferencea. – 2023. – С. 77-79.
 10. Islomov D. Ўзбек тилига махсус фонетик ва фоностилистик эффект берувчи аллитерация тушунчаси ва санъати ҳақида //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 16. – №. 16.
 11. Islomov D. ФОНЕМА ВА ФОНОСТИЛИСТИКА ФОНЕМА ВА ФОНОСТИЛИСТИКА ТУШУНЧАЛАРИГА ДОИР ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ КАРАШЛАР //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
 12. Islomov D. S. The articulation of sounds in french //International Multidisciplinary Journal for Research & Development. – 2023. – Т. 10. – №. 10.

13. Islomov D. S. Fonema va fonostilistika tushunchalariga doir ilmiy-nazariy qarashlar //Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universtiteti ilmiy jurnali. – 2021. – T. 1. – №. 2. – C. 1.
14. Islomov D. HIS-TUYG'UNING PAYDO BO'LISHI, UNING ASOSIY HOLATLARI PSIXOLOG OLIM KERROLL ELLIS IZARD TALQINIDA //Farg'ona davlat universiteti. – 2024. – №. 2. – C. 96-96.
15. Islomov D. TILSHUNOSLIKDA FONOPSIXOLOGIYA ATAMASINING KIRIB KELISHI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – T. 47. – №. 47.
16. Islomov D. TOVUSHLAR O 'ZBEK TILIDA TOVUSHLAR ARTIKULYATSIYASI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – T. 45. – №. 45.
17. Shomurodovich I. D. La phonostylistique est étudié par le linguiste russe NS Trubetskoj //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – T. 42. – C. 715-721.
18. Islomov D. LE TERME PHONOLOGIE, PHONOSTYLISTIQUE SELON NS TRUBETSKOY //Models and methods in modern science. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 19-22.
19. Islomov, D. Sh. "Fransuz tili fonetikasining o'ziga xos jihatlari." *Urganch Davlat Universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali* 12 (2021).
20. Islomov, D. Sh. "Stilistika tushunshasi to'g'risida nazariy qarashlar va tahlillar (o'zbek va fransuz tillari misolida)." *Namangan Davlat Universiteti ilmiy axborotnomasi* (2022).
21. Shomurodovich, Islomov Dilshod. "MULOQOT JARAYONIDA INSON RUHIYATINING TILDA NAMOYON BO'LISHI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari* 2.2 (2025): 114-118.